

แนวทางพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง กรณีศึกษาเรือนจำกลางราชบุรี*

GUIDELINE FOR THE DEVELOPMENT OF OCCUPATIONAL TRAINING FOR PRISONERS A CASE STUDY OF RATCHABURI CENTRAL PRISON

กิตติยานัฐ ศรีสวัสดิ์¹ และ พรชพร สุวรรณากาศ²

Kittiyanat Sriswat¹ and Phatsaporn Suwannakart²

¹⁻²คณะอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต

¹⁻²Faculty of Criminology and Justice Administration, Rangsit University, Thailand

Corresponding Author's Email: kittiyanat.s@gmail.com

วันที่รับบทความ : 2 กันยายน 2568; วันแก้ไขบทความ 9 กันยายน 2568; วันตอบรับบทความ : 11 กันยายน 2568

Received 2 September 2025; Revised 9 September 2025; Accepted 11 September 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบในการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี 2. เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี 3. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ 20 คน ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าหน้าที่ระดับบริหารของกรมราชทัณฑ์และเรือนจำกลางราชบุรี 4 คน กลุ่มเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการของเรือนจำกลางราชบุรี 4 คน กลุ่มผู้ต้องขัง ที่เข้ารับการฝึกอาชีพของเรือนจำกลางราชบุรี 5 คน อดีตผู้ต้องขังที่พ้นโทษไม่เกิน 2 ปี 3 คน และนักวิชาการทางด้านอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม 4 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอผลในรูปแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) ผลการวิจัยพบว่า

Citation:

* กิตติยานัฐ ศรีสวัสดิ์ และ พรชพร สุวรรณากาศ. (2568). แนวทางพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง กรณีศึกษาเรือนจำกลางราชบุรี. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(5), 287-306.

Kittiyanat Sriswat and Phatsaporn Suwannakart. (2025). Guideline For The Development Of Occupational Training For Prisoners A Case Study Of Ratchaburi Central Prison.

Modern Academic Development And Promotion Journal, 3(5), 287-306.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

1. รูปแบบการฝึกอาชีพของเรือนจำกลางราชบุรี แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกัน คือ 1) การฝึกอบรมทักษะอาชีพระยะสั้นและระยะยาว 2) การฝึกอบรมทักษะอาชีพในลักษณะจ้างทำงาน 3) การฝึกอบรมทักษะอาชีพทั่วไป และ 4) การฝึกอบรมทักษะอาชีพเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

2. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี มีดังนี้ 1) ปัญหาด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย 2) ปัญหาด้านงบประมาณ 3) ปัญหาด้านสถานที่ 4) ปัญหาด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่ 5) ปัญหาด้านหลักสูตรการฝึกอบรม 6) ปัญหาด้านระยะเวลา และ 7) ปัญหาด้านอุปกรณ์

3. แนวทางพัฒนาในการพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี มีดังนี้ 1) ด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านสถานที่ 4) ด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่ 5) ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม 6) ด้านระยะเวลา และ 7) ด้านอุปกรณ์เครื่องมือ

คำสำคัญ: การฝึกอาชีพผู้ต้องขัง, การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด, การคืนคนดีกลับสู่สังคม, นโยบาย

Abstract

This research aims to study : 1. The Occupational Training models for Prisoners at Ratchaburi Central Prison. 2. Examine the problems and obstacles in Occupational Training for Prisoners at Ratchaburi Central Prison, and 3. Propose development guidelines for Occupational training for Prisoners at Ratchaburi Central Prison. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected from 20 key informants, including 4 executive-level officers from the Department of Corrections and Ratchaburi Central Prison, 4 operational-level officers from Ratchaburi Central Prison, 5 Prisoners undergoing Occupational training, 3 former Prisoners released within the past two years, and 4 scholars in criminology and criminal justice administration. Data were analyzed using content analysis and presented in a descriptive analytical format. The research findings revealed that:

1. The Occupational training models at Ratchaburi Central Prison consist of four main types: 1) short-term and long-term Occupational skill training 2) Occupational training in the form of work-for-hire 3) General Occupational skill training, and 4) Pre-release Occupational training programs.

2. The Problems and obstacles Occupational training for Prisoners at Ratchaburi Central Prison include: 1) Legal issues and law enforcement 2) Budget limitations 3) Inadequate facilities 4) Insufficient personnel 5) Problems with the training curriculum,6)Limited time for training, and 7) Lack of tools and equipment.

3. The proposed development guidelines correspond to these challenges,focusing on: 1) Legal and law enforcement improvements 2) Increased budget allocation 3) Facility enhancement 4) Personnel development, 5) Curriculum improvement, 6) Time management, and 7) Provision of adequate tools and equipment.

Keywords: Prisoners Occupational training, Offender rehabilitation, Social Reintegration, Policy

บทนำ

การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการฝึกอบรมผู้ต้องขังนับเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะและเตรียมความพร้อมก่อนการปล่อยตัว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดภาระค่าใช้จ่าย และสามารถดำรงชีวิตภายหลังพ้นโทษได้อย่างมีคุณค่า แนวทางนี้สอดคล้องกับพระดำริของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ที่ทรงเน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้ต้องขังเพื่อการคืนคนดีสู่สังคมอย่างแท้จริง ทั้งยังสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำ การว่างงาน และแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของปัญหาอาชญากรรม

จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 1 มกราคม 2567 พบว่า ผู้ต้องขังในประเทศไทยมีจำนวนสูงถึง 262,319 คน ซึ่งเกินขีดความสามารถในการรองรับของเรือนจำ ส่งผลให้เกิดปัญหาความแออัดอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในเรือนจำกลางราชบุรีที่มีผู้ต้องขังชายมากกว่า

3,210 คน ซึ่งเกินกว่ามาตรฐานของเรือนจำที่รองรับได้ เช่นเดียวกับผู้ต้องขังหญิงที่มีจำนวนใกล้เคียงกับขีดความสามารถของเรือนจำที่จะรองรับได้เช่นกัน (กรมราชทัณฑ์, 2567) สภาพความแออัดเช่นนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง รวมถึงประสิทธิภาพ ในการดูแล และแก้ไขบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมโดยตรง กรมราชทัณฑ์จึงได้มีแนวทางส่งเสริมการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมผ่านโปรแกรมบำบัดหลายรูปแบบ เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ และการฝึกอาชีพ หรือ “อาชีพบำบัด” ที่มีส่วนสำคัญในการลดการกระทำผิดซ้ำ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ ยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำที่ไม่เอื้อต่อการฝึกอาชีพ ขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญ หลักสูตรที่ขาดความทันสมัยและไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ทั้งยังขาดกลไกโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ และยังขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก(กฤษฎพงษ์ พุทธะกุล และเสกสรร เครือคำ, 2562) ขณะเดียวกัน ผู้ต้องขังที่ผ่านการฝึกอบรมแล้วเมื่อพ้นโทษ ยังคงประสบปัญหาการถูกตีตราจากสังคม ขาดการเข้าถึงแหล่งเงินทุน และโอกาสในการจ้างงานที่ถูกจำกัดจากประวัติอาชญากรรม ทำให้การคืนคนดีสู่สังคมยังคงเผชิญอุปสรรคสำคัญ

เรือนจำกลางราชบุรี ถือเป็นหน่วยงานหนึ่งภายใต้สังกัดกรมราชทัณฑ์ โดยได้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมทักษะอาชีพผู้ต้องขัง และเปิดพื้นที่เรือนจำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีและเหลือโทษไม่มาก จะได้รับโอกาสฝึกฝนทักษะอาชีพในสภาพแวดล้อมจริง เช่น การทำเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การทำอาหาร และงานบริการในร้าน “Cook & Coff @ ราชบุรี” ซึ่งเปิดเป็นร้านอาหาร ให้บุคคลภายนอกเข้ามาใช้บริการ และเป็นรายได้ให้ผู้ต้องขังเก็บออมเป็นทุนตั้งตัว เมื่อพ้นโทษแม้การดำเนินงานจะมีวัตถุประสงค์ที่ดี แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาความต่อเนื่องของการอบรม เช่น ผู้ต้องขังพ้นโทษพร้อมกันทำให้ขาดผู้เข้ารับการอบรมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมบริการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด และความแตกต่างด้านพื้นฐานของผู้ต้องขังแต่ละคนที่ส่งผลต่อความเข้าใจในการเรียนรู้ทักษะอาชีพ

อย่างไรก็ตาม แม้การฝึกทักษะอาชีพจะช่วยเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ แต่หากสังคมยังไม่เปิดโอกาสอย่างเท่าเทียม และกฎหมายหรือนโยบายยังไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพของผู้พ้นโทษ ความสำเร็จในการกลับคืนสู่สังคม ย่อมไม่อาจเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ดังนั้น การศึกษาแนวทางการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง กรณีศึกษาเรือนจำกลางราชบุรี จึงมุ่งหวังให้เกิดข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปพัฒนาแนวทางการฝึกอาชีพได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้ต้องขังมีโอกาสกลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณค่า ลดโอกาสในการกระทำผิดซ้ำ และสร้างความสงบสุขให้กับสังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบในการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี
2. เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี
3. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี

ทบทวนวรรณกรรม

1. ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory)

ทฤษฎีพันธะทางสังคม อธิบายถึงความสัมพันธ์ ความผูกพันของบุคคลกับสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสถานที่ทำงาน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการยับยั้งพฤติกรรมเบี่ยงเบนอันนำไปสู่การกระทำผิด โดยบุคคลที่มีพันธะทางสังคมอย่างเข้มแข็ง ย่อมไม่ต้องการทำลายความสัมพันธ์อันดีเหล่านี้ จึงมีแนวโน้มปฏิบัติตามกฎหมายและปทัฏฐานของสังคม ทฤษฎีนี้ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ ความผูกพัน (Attachment) ความผูกสมัครรักใคร่ของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่น เช่น ครอบครัว ครูอาจารย์หรือเพื่อนร่วมงาน อันเป็นแรงจูงใจให้ไม่กระทำผิด ข้อผูกมัด (Commitment) การตั้งเป้าหมายในชีวิต เช่น การศึกษาและการงาน ที่ผลักดันให้หลีกเลี่ยงการกระทำที่อาจทำลายจุดมุ่งหมายในชีวิต การเข้าร่วม (Involvement) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนหรือสังคมช่วยลดโอกาสในการคิดหรือกระทำผิด ความเชื่อ (Belief) การยึดมั่นในศีลธรรม กฎระเบียบ และปทัฏฐานของสังคม ซึ่งเป็นเกราะป้องกันพฤติกรรมเบี่ยงเบน หากองค์ประกอบเหล่านี้อ่อนแอลง บุคคลอาจขาดแรงยับยั้งภายใน และมีแนวโน้มก่ออาชญากรรมเพิ่มขึ้น (Hirschi, 1969 อ้างถึงใน จอมเดช ตรีเมฆ, 2561, น.108)

2. ทฤษฎีติดตรา (Labeling Theories)

ทฤษฎีติดตรา มุ่งเน้นไปที่ปฏิกิริยาของสังคมต่อผู้กระทำผิด โดยเฉพาะหลังจากได้รับโทษตามกฎหมายแล้ว การที่สังคมยังคงประทับภาพลักษณ์ของ “อาชญากร” ให้กับบุคคลผู้พ้นโทษ นำไปสู่การปิดกั้นโอกาสในการกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติ แฟรง แทนเนนบาม (Frank

Tannenbaum,1938 อ้างถึงในปกรณ์ มณีปกรณ์ , 2553, น.187) ได้เสนอแนวคิด “การระบายสีสันแห่งความชั่วร้าย” ซึ่งให้เห็นว่า การตีตราจากสังคมอาจผลักดันให้ผู้กระทำผิด ยังคงยึดติดกับบทบาทของตนในฐานะของอาชญากร ขณะที่จอห์น เบรทเวท (John Braithwaite,1989 อ้างถึงในปกรณ์ มณีปกรณ์,2555,น.411) เสนอแนวคิด “การทำให้อับอาย (Shaming)” และ “การตีตรา(Stigmatization)” ซึ่งทำให้ผู้กระทำผิดไม่สามารถกลับเข้าสู่ชีวิตปกติได้ง่าย และอาจวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ ดังนั้น ทฤษฎีตีตรา จึงเสนอแนวทางในการลดการตีตรา เช่น ไม่ควรใช้โทษจำคุกกับความผิดเล็กน้อยหรือการกระทำโดยพลั้งพลาด โดยใช้มาตรการอื่นแทน เช่น การรอลงอาญา การเสียค่าปรับ หรือการปล่อยตัวก่อนกำหนด หากผู้ต้องโทษมีพฤติกรรมสำนึกผิดให้ส่งเสริมการฟื้นฟูผู้ต้องโทษผ่านการฝึกอาชีพ การอบรม คุณธรรม จริยธรรม รวมถึงการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการฝึกอาชีพของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางราชบุรี

1. ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ

ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 20 คน จาก 5 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ระดับบริหารของกรมราชทัณฑ์และเรือนจำกลางราชบุรี 4 คน เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการของเรือนจำกลางราชบุรี 4 คน ผู้ต้องขังที่เข้ารับการฝึกอาชีพ 5 คน อดีตผู้ต้องขังที่พ้นโทษไม่เกิน 2 ปี 3 คน และนักวิชาการด้านอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม 4 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (Open-Ended Questionnaire) ในลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) แบ่งออกเป็น 5 ชุดคำถาม สำหรับผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม ครอบคลุมประเด็น ข้อมูลทั่วไป รูปแบบการฝึกอาชีพ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการขอรับการพิจารณาจริยธรรมในคน โดยได้รับหนังสืออนุมัติจริยธรรมในคน มหาวิทยาลัยรังสิต เลขที่ COA.No. RSUERB2024-098 และดำเนินการสัมภาษณ์

โดยชี้แจงสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง กรณีผู้ให้ข้อมูลปฏิเสธ จะใช้วิธีการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) แทน ทั้งนี้ มีการรักษาความลับโดยใช้รหัสแทนการเรียกชื่อ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาถอดความและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยแยกประเด็นหลัก ประเด็นรอง และประเด็นย่อยตามวัตถุประสงค์ หากข้อมูลยังไม่ชัดเจน จะขอข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ให้สัมภาษณ์เดิม เพื่อความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล

5. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยอ้างอิงจากความแตกต่างของช่วงเวลา สถานที่ และแหล่งข้อมูลหลากหลายกลุ่ม(เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติการ ผู้ต้องขัง อดีตผู้ต้องขังที่พ้นโทษและนักอาชีวศึกษาและการบริหารงานยุติธรรม) เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ สะท้อนบริบทการฝึกอาชีพของผู้ต้องขังได้อย่างรอบด้าน พร้อมนำเสนอผลในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analytics)

ผลการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง กรณีศึกษา เรือนจำกลางราชบุรี ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี

การศึกษาแนวทางพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขังกรณีศึกษาเรือนจำกลางราชบุรี พบว่า แนวทางการฝึกอาชีพที่ใช้ในปัจจุบันมีความหลากหลายและมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างทักษะให้ผู้ต้องขังได้เตรียมตัวสู่การกลับสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน โดยมีการฝึกอาชีพที่เน้นการใช้ทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้ในตลาดแรงงาน เช่น การฝึกงานฝีมือช่าง การเกษตร การทำอาหาร และงานบริการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอบรม ทั้งนี้จากการศึกษารูปแบบการฝึกอาชีพของเรือนจำกลางราชบุรี พบว่าแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกัน คือ 1) การฝึกอบรมทักษะอาชีพระยะสั้นและระยะยาว 2) การฝึกอบรมทักษะอาชีพลักษณะจ้างทำงาน 3) การฝึกอบรมทักษะอาชีพทั่วไป และ 4) การฝึกอบรมทักษะอาชีพเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

2. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี

จากการศึกษา พบว่า ผู้ต้องขังที่ได้รับการฝึกอาชีพในเรือนจำกลางราชบุรี มีโอกาสที่ดีในการพัฒนาทักษะชีวิตและสามารถปรับตัวในสังคมภายหลังพ้นโทษ ซึ่งสามารถลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และสร้างความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตในสังคมได้

อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดหลายประการในการฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขัง เช่น

1) **ด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย** พบว่าปัจจุบัน ยังไม่มีกลไกที่ชัดเจนในการลบหรือปิดข้อมูลประวัติอาชญากรรมของผู้ที่พ้นโทษแล้ว อย่างเป็นระบบและอัตโนมัติ ส่งผลให้ข้อมูลประวัติเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่ในทะเบียนของทางราชการ และถูกตรวจสอบโดยนายจ้างก่อนการจ้างงาน แม้ว่าจะไม่มีการปฏิเสธอย่างชัดเจนจากสถานประกอบการ แต่การถูกปฏิเสธรับเข้าทำงาน หรือไม่ได้รับการพิจารณาอย่างแท้จริง มักมีสาเหตุมาจากการตรวจสอบประวัติอาชญากรรมที่ยังปรากฏอยู่ในระบบ ซึ่งสะท้อนจากคำให้สัมภาษณ์ของอดีตผู้ต้องขังรายหนึ่งที่ว่า มีการตรวจสอบประวัติ บางที่สัมภาษณ์บางที่ให้ความสนใจแต่สุดท้าย ก็ปฏิเสธรับเข้าทำงาน นอกจากนี้ นักวิชาการด้านอาชญาวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม ยังชี้ว่า หน่วยงานราชการจำนวนมากไม่เปิดโอกาสให้กับผู้ที่เคยต้องโทษมาก่อน โดยถือว่า “การไม่มีประวัติอาชญากรรม” ถือเป็นคุณสมบัติพื้นฐานอันดับแรกของการรับเข้าทำงานของหน่วยงาน

2) **ด้านงบประมาณ** งบประมาณในการส่งเสริมทักษะอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรีแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ งบประมาณจากกรมราชทัณฑ์เป็นงบประมาณจากส่วนกลางที่จัดสรรลงมาและเงินทุนผลพลอยได้ของการฝึกทักษะอาชีพเป็นรายได้ จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของผู้ต้องขังหรืองานบริการฝึกทักษะอาชีพ ซึ่งสามารถนำกลับมาเป็นทุนหมุนเวียน เพื่อใช้ในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ หรือสนับสนุนกิจกรรมการฝึกอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีงบประมาณทั้งจากส่วนกลางและจากเงินผลพลอยได้ แต่ในทางปฏิบัติยังพบอุปสรรคสำคัญ โดยเฉพาะงบประมาณจากกรมราชทัณฑ์ที่มีจำนวนจำกัด ทำให้ฝ่ายฝึกวิชาชีพต้องบริหารจัดการงบประมาณอย่างรอบคอบเพื่อให้เพียงพอต่อการฝึกอบรมผู้ต้องขัง

3) **ด้านสถานที่** เรือนจำกลางราชบุรีแม้จะมีพื้นที่รวม 1,875 ไร่ แต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ส่งผลให้เกิดปัญหาในการฝึกทักษะอาชีพของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะความแออัดของเรือนนอนและพื้นที่ฝึกอบรมที่มีจำกัด ไม่เอื้อต่อการใช้เป็นสถานศึกษา การฝึกทักษะอาชีพบางประเภท เช่น การลี้ยงรถ ยังประสบปัญหาด้านสถานที่จอดรถที่ไม่เพียงพอ ขณะที่

กระบวนการยุติธรรมปัจจุบันที่เน้นการคุมขังเป็นหลัก ยังทำให้เกิดความแออัด เกินความจำเป็น ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการฝึกอาชีพโดยตรง

4) ด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่ การฝึกทักษะอาชีพในเรือนจำกลางราชบุรียังเผชิญข้อจำกัดด้านบุคลากร โดยเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีหน้าที่หลักในการควบคุมและรักษาความเรียบร้อยมากกว่าการฝึกอบรมทักษะอาชีพ จึงขาดความเชี่ยวชาญในวิชาชีพเฉพาะ ส่งผลให้ต้องพึ่งพาวิทยากรจากภายนอก หรืออาศัยการถ่ายทอดทักษะระหว่างผู้ต้องขัง ด้วยกันเอง ผู้ต้องขังบางส่วนยังไม่เห็นถึงความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม อีกทั้งโครงการฝึกงานนอกเรือนจำที่เคยมี เช่น การไปทำงานที่ตลาดศรีเมืองได้ถูกยกเลิกไปตั้งแต่ช่วงโควิด-19 เนื่องจากปัญหาเรื่องกำลังเจ้าหน้าที่ในการควบคุมและความยากในการดูแลผู้ต้องขังนอกพื้นที่ควบคุม

5) ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรการฝึกอบรมทักษะอาชีพสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำกลางราชบุรียังเผชิญข้อจำกัดหลายด้าน ดังนี้

5.1) ข้อจำกัดของหลักสูตรและความไม่สอดคล้องกับความต้องการ หลักสูตรการฝึกอบรมยังคงอยู่ในกรอบเดิม ขาดความหลากหลาย และไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ต้องขัง อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานภายนอก เงินผลประโยชน์ได้ที่ได้รับมีน้อยนิด นำไปใช้ซื้อเครื่องอุปโภคในเรือนจำไม่ได้มากนัก อุปกรณ์เครื่องมือไม่เพียงพอ และการฝึกอบรมไม่ทั่วถึง เนื่องจากภาวะความแออัดในเรือนจำ ผู้ต้องขังจำนวนมากถูกจัดให้ทำงานในกองงานซึ่งเป็นงานใช้แรงงาน เช่น การพับถุงพลาสติกหรือถุงกระดาษ ซึ่งไม่สามารถต่อยอดเป็นอาชีพได้จริงเมื่อพ้นโทษ

5.2) การเข้าถึงหลักสูตรอย่างจำกัด แม้ผู้ต้องขังจำนวนมากมีความสนใจเข้าร่วมฝึกอบรม แต่เรือนจำสามารถรองรับได้เพียงหลักสูตรละ 30-40 คน ในขณะที่มีผู้ต้องขังมากกว่า 1,000 คน ทำให้ผู้ที่ไม่ได้เข้าฝึกอบรมต้องเข้าสู่กองงาน ซึ่งมีลักษณะเป็นการจ้างทำของ ขาดทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้จริงหลังพ้นโทษ นอกจากนี้ การควบคุมกันเองระหว่างผู้ต้องขัง โดยแต่งตั้ง ผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน ส่งผลให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกและการกดขี่ภายในกลุ่มผู้ต้องขังด้วยกันเอง อาทิ ผู้ต้องขังที่มีฐานะดีได้รับสิทธิพิเศษให้ไม่ต้องทำงาน

5.3) ข้อจำกัดด้านหลักสูตรเทคโนโลยีและอิเล็กทรอนิกส์ หลักสูตรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น Word และ Excel ถูกจำกัดเฉพาะในแผนการศึกษา สำหรับนักโทษชั้นดีและมีพื้นฐานความรู้ทางคอมพิวเตอร์เท่านั้น อีกทั้งกฎหมายเรือนจำห้ามใช้อินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์

อิเล็กทรอนิกส์ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาทักษะสมัยใหม่ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งขัดแย้งกับเจตนารมณ์ในการพัฒนาอาชีพเพื่อการคืนคนดีสู่สังคม

5.4) ในบางกรณี หากผู้ต้องขังทำงานไม่สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เรือนจำอาจมีมาตรการเพื่อส่งเสริมระเบียบวินัย เช่น การวัดพื้นหรือการฝึกกระเปียบแถว ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกกองงานหรือทุกเรือนจำจะใช้แนวทางเดียวกัน เนื่องจากเจ้าหน้าที่แต่ละคน มีแนวทางในการปฏิบัติงานและหลักคุณธรรมจริยธรรมที่แตกต่างกัน บางคนมีลักษณะเมตตา และให้คำแนะนำอย่างเข้าใจ ในขณะที่บางคนอาจมีความเข้มงวดเพื่อรักษาระเบียบวินัยโดยรวม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทและวิธีการบริหารจัดการของแต่ละสถานที่

5.5) หลักสูตรกิจกรรมบำบัดมุ่งเน้นด้านสันตนาการมากกว่าการพัฒนาอาชีพ หลักสูตรด้านกีฬาบำบัด ดนตรีบำบัด และศิลปะบำบัด แม้จะมีผู้ต้องขังบางส่วนพ้นโทษออกไปสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ แต่กิจกรรมเหล่านี้มักเป็นการคัดเลือกผู้ต้องขังที่มีพื้นฐานอยู่แล้ว ไม่ได้เป็นการฝึกจากเริ่มต้น ทั้งยังขาดอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม จึงไม่สามารถส่งเสริมเป็นอาชีพได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม มีผู้เห็นต่างออกไปว่า ปัจจุบันการฝึกทักษะอาชีพมีการพัฒนาและปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานมากขึ้น เช่น มีร้าน Cook&Coff คาร์แคร์ และร้านอาหารภายในเรือนจำบางแห่ง รวมถึงการจัดตั้งทัศนนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ที่จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ในการเพิ่มทักษะอาชีพจริงให้แก่ผู้ต้องขัง

6) **ด้านระยะเวลา** ผลการศึกษา พบว่า ข้อจำกัดด้านระยะเวลา เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อต่อเนื่องและประสิทธิภาพในการฝึกทักษะอาชีพของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางราชบุรี โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

6.1) การดำเนินชีวิตภายในเรือนจำอยู่ภายใต้กรอบเวลา กิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขัง เช่น การอาบน้ำ รับประทานอาหาร รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมฝึกทักษะอาชีพล้วนอยู่ภายใต้กรอบเวลาที่ทางเรือนจำกำหนดอย่างเข้มงวด ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีเวลา ไม่เพียงพอในการเรียนรู้ทักษะอาชีพอย่างเต็มที่ จึงทำให้การฝึกทักษะอาชีพไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

6.2) ผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษมีเวลาฝึกอบรมไม่เพียงพอ แม้ว่าด้านระยะเวลาอาจไม่ส่งผลกระทบต่อตัวของเจ้าหน้าที่ แต่สำหรับผู้ต้องขังที่มีระยะเวลากักขังเหลือน้อย โดยเฉพาะผู้ที่ถูกส่งตัวไปฝึกยังเรือนจำชั่วคราวก่อนปล่อยตัว เช่น ในโครงการฝึกงานร้าน Cook&Coff กลับพบว่า ผู้ต้องขังบางรายมีเวลาฝึกเพียงไม่กี่สัปดาห์ ส่งผลให้ไม่สามารถเรียนรู้ทักษะได้ครบถ้วนหรือฝึกได้อย่างต่อเนื่อง จึงลดทอนโอกาสในการนำทักษะไปใช้ประโยชน์หลังพ้นโทษ

6.3) ความหลากหลายของวัตถุประสงค์และเวลาที่จำกัด ส่งผลต่อการจัดหลักสูตร อีกหนึ่งปัญหาที่พบคือ ความหลากหลายของวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมฝึกอบรมของผู้ต้องขัง เช่น บางคนเข้าร่วมเพื่อใช้ประกอบการสอบเลื่อนขั้นนักโทษ ขณะที่บางรายต้องการฝึกเพื่อใช้ประกอบอาชีพจริงภายหลังพ้นโทษ อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาและจำนวนหลักสูตรที่มีอยู่ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของผู้ต้องขังทุกคนได้อย่างเหมาะสม บางช่วงเวลาไม่มีหลักสูตรเพียงพอให้เลือก ขณะที่ผู้ต้องขังบางรายไม่ประสงค์เข้าร่วมฝึก เนื่องจากมีอาชีพเดิมรองรับอยู่แล้ว

7) ด้านอุปกรณ์เครื่องมือ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกทักษะอาชีพภายในเรือนจำกลางราชบุรี ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการฝึกอบรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

7.1) ความไม่พร้อมของอุปกรณ์และเครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกทักษะอาชีพมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขังที่เข้าร่วมฝึกอบรม ส่งผลให้การฝึกอบรมภาคปฏิบัติไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการฝึกทักษะที่ต้องใช้อุปกรณ์เฉพาะทาง เช่น คอมพิวเตอร์สำหรับเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งมีไม่เพียงพอจึงจำกัดการเรียนรู้เฉพาะภาคทฤษฎีเท่านั้น ขณะที่การฝึกตัดผมยังใช้อุปกรณ์ที่ล้าสมัย เช่น ปัดตาเลียนแบบมีสาย ทั้งที่ปัจจุบันมีเทคโนโลยีไร้สายและอุปกรณ์เสริมที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากกว่า ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวแสดงถึงความไม่สอดคล้องระหว่างจำนวนอุปกรณ์กับผู้เข้าอบรมและไม่ทันสมัยพอต่อการนำทักษะไปประกอบอาชีพจริงภายหลังพ้นโทษ

7.2) ข้อจำกัดในการจัดหาอุปกรณ์ที่มีเทคโนโลยีสูงหรือมีขนาดใหญ่ แม้การฝึกทักษะอาชีพบางประเภทต้องใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยและมีขนาดใหญ่ แต่ด้วยพื้นที่ภายในเรือนจำที่คับแคบ ไม่สามารถจัดหาพื้นที่วางอุปกรณ์เหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม ทางเรือนจำจึงจำเป็นต้องจัดตั้งสถานที่ฝึกอบรมหรือโรงงานฝึกทักษะอาชีพไว้ภายนอก และจัดส่งผู้ต้องขังออกไปฝึกนอกเรือนจำแทน เพื่อให้สามารถใช้งานอุปกรณ์ที่มีมาตรฐานและทันสมัยได้จริง

7.3) ความไม่พร้อมของวัตถุดิบสำหรับการฝึกภาคปฏิบัติ ในกรณีของการฝึกอาชีพด้านการประกอบอาหารและงานบริการที่มีลักษณะการฝึกเพื่อให้ใกล้เคียงกับการประกอบการจริง เช่น ร้านอาหารภายในเรือนจำ ยังคงประสบปัญหาการจัดหาวัตถุดิบที่ไม่เพียงพอ วัตถุดิบในการประกอบอาหาร จะต้องได้รับการจัดสรรผ่านกระบวนการของเรือนจำ และไม่สามารถสั่งซื้อได้โดยตรง ทำให้ในบางครั้งไม่สามารถดำเนินการประกอบอาหารตามสูตรหรือคำสั่งของ

ลูกค้าได้ ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องและคุณภาพของการฝึกทักษะ รวมถึงประสบการณ์ที่ผู้ต้องขังควรจะได้รับ

3. แนวทางในการพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี

ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ได้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยมุ่งเน้นที่การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย คือ

1.1) การตรวจสอบประวัติอาชญากรรม ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวกับการตรวจสอบประวัติของบุคคลผู้พ้นโทษ โดยให้พิจารณาพฤติกรรมระหว่างต้องโทษ เช่น ความประพฤติและความตั้งใจในการฝึกอาชีพ ไม่ควรใช้ประวัติอาชญากรรมเป็นเหตุปิดกั้นโอกาสในการทำงานโดยสิ้นเชิง

1.2) การลบล้างประวัติอาชญากรรม ควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการลบล้างมลทินและกฎหมายที่เกี่ยวกับการลบล้างประวัติอาชญากรรมให้ผู้พ้นโทษสามารถยื่นขอล้างประวัติได้หลังพ้นโทษอย่างน้อย 10 ปี หากไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงซ้ำ โดยหากกระทำผิดซ้ำควรเพิ่มโทษให้หนักขึ้น

1.3) โอกาสในการเข้ารับราชการ เสนอให้เปิดโอกาสให้ผู้พ้นโทษสมัครสอบเข้ารับราชการในหน่วยงานราชการ อาจต้องพิจารณาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งอาจต้องใช้หลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขเฉพาะในการพิจารณาความเหมาะสมของตำแหน่งงาน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการกลับตนเป็นคนดี

1.4) ข้อเสนอแนะเรื่องการแก้ไขพระราชบัญญัติรัฐวิสาหกิจเพื่อสังคม เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติรัฐวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprises) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้พ้นโทษสามารถเข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจเพื่อสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) เพื่อดูแลผู้พ้นโทษในฐานะกลุ่มเปราะบางที่ควรได้รับโอกาสฟื้นฟูและสร้างอาชีพ โดยรัฐวิสาหกิจเพื่อสังคมสามารถนำผลกำไร 70% จากการดำเนินงานไปสนับสนุนผู้พ้นโทษ โดยเฉพาะ เช่นเดียวกับที่ดำเนินการกับกลุ่มเปราะบางอื่น เช่น กลุ่มออทิสติก

2) **ด้านงบประมาณ** เป็นการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับมาจากส่วนกลางนำมาบริหารจัดการเพื่อให้เพียงพอต่อการฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขัง โดยสามารถนำเอาเงินผลพลอยได้ที่ได้จากการฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขัง กับอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินในส่วนของพัฒนางานส่วนจากร้านค้า

สงเคราะห์ของเรือนจำ ซึ่งเป็นกำไรของร้านค้าสงเคราะห์นำมาใช้ฝึกทักษะอาชีพของผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3) **ด้านสถานที่** แม้จะมีข้อจำกัดด้านสถานที่ฝึกอบรมทักษะอาชีพในเรือนจำ แต่เจ้าหน้าที่สามารถเสนอขอของบพัฒนาและปรับปรุงสถานที่ผ่านโครงการที่ยื่นต่อผู้บังคับบัญชาได้ เช่น การขยายพื้นที่หรือจัดหาอุปกรณ์เพิ่มเติมเพื่อฝึกทักษะอาชีพ นอกจากนี้ การใช้กระบวนการใกล้เคียง ตั้งแต่ภาคประชาชน จนถึงกระบวนการยุติธรรม เช่น ขึ้นตำรวจหรืออัยการ ยังสามารถช่วยลดจำนวนผู้ต้องขัง ทำให้เรือนจำไม่แออัด และเปิดโอกาสให้สามารถจัดพื้นที่ฝึกทักษะอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4) **ด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่** ควรบรรจุแต่งตั้งบุคลากรด้านการอบรมและฝึกวิชาชีพ และด้านสหวิชาชีพเพิ่มมากขึ้น อาทิ นักสังคมสงเคราะห์, เจ้าหน้าที่คุมประพฤติ, เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทั่วไป บุคลากรทางการแพทย์และสุขภาพ เช่น นักจิตวิทยา, นักสังคมสงเคราะห์, นักจิตบำบัด และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพและการพัฒนาตนเอง เช่น วิทยากรวิชาชีพต่างๆ เพื่อให้เพียงพอต่อการดำเนินการกิจกรรมด้านพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง รวมถึงจัดสรรบุคลากรมีอาชีพเข้ามาฝึกอบรมผู้ต้องขัง ซึ่งไม่ใช่ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ

5) **ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม** แบ่งแนวทาง ได้ดังนี้

5.1) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาการฝึกทักษะอาชีพ ควรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการฝึกทักษะอาชีพ เพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะในเรือนจำที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลซึ่งมีข้อจำกัดด้านบุคลากรและทรัพยากร การจัดอบรมผ่านการถ่ายทอดสด (Live) หรือวิดีโอบันทึกเป็นทางเลือกที่ช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ทั่วถึงขึ้น พร้อมกับการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนผ่านช่องทางออนไลน์ ทำให้กระบวนการฝึกอบรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.2) การนำ E-Learning มาใช้สนับสนุนการเรียนรู้ต่อเนื่อง การใช้เทคโนโลยี E-Learning เพื่อการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง แม้หลังพ้นโทษแล้ว ก็ยังสามารถใช้ระบบนี้ในการพัฒนาทักษะเพิ่มเติมได้

5.3) การพัฒนาหลักสูตรฝึกอาชีพด้านอื่น ๆ และทักษะเทคโนโลยี ควรเพิ่มหลักสูตรอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เช่น งานบริการ ประกอบอาหาร งานฝีมือ งานศิลปะ และงานช่าง

พร้อมกับพัฒนาทักษะทางด้านเทคโนโลยีกราฟิก เช่น การผลิตสื่อ ตัดต่อภาพและวิดีโอ โดยสามารถฝึกอบรมในระบบปิด (ออฟไลน์) เนื่องจากข้อจำกัดด้านการใช้อินเทอร์เน็ตในเรือนจำ

5.4) การสำรวจความคิดเห็นผู้ต้องขังเพื่อปรับหลักสูตร ควรจัดให้มีการสำรวจความต้องการและความคิดเห็นของผู้ต้องขังผ่านแบบสอบถามเป็นประจำทุกปี เพื่อคัดเลือกและจัดหลักสูตรฝึกอบรมที่สอดคล้องกับความสนใจจริงของผู้ต้องขัง เพิ่มประสิทธิภาพและความตอบสนองต่อผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

5.5) การจัดหลักสูตรที่เหมาะสมกับความสนใจและตลาดแรงงาน หลักสูตรฝึกทักษะอาชีพ ควรสอดคล้องกับความสนใจของผู้ต้องขังและความต้องการของตลาดแรงงาน ในปัจจุบัน เนื้อหาหลักสูตรต้องทันสมัยและใช้งานได้จริงหลังพ้นโทษ พร้อมเสริมสร้างทัศนคติที่ดี เช่น ความอดทน ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์ เพื่อช่วยลดการตีตราและเพิ่มโอกาสในการมีงานทำ

5.6) การจัดหลักสูตรอาชีพช่างในแดนชั่วคราวภายนอกเรือนจำ ควรจัดหลักสูตรอาชีพช่าง เช่น ช่างแอร์ ช่างซ่อมบำรุง และช่างไฟฟ้า ในพื้นที่แดนชั่วคราวภายนอกเรือนจำ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ทบทวนความรู้และเตรียมพร้อมก่อนพ้นโทษ

5.7) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดหางาน ควรมีหน่วยงานศึกษาความต้องการตลาดแรงงานอย่างจริงจังและนำหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการนั้นมาฝึกอบรมให้ผู้ต้องขัง พร้อมกับประสานงานกับสถานประกอบการเพื่อสนับสนุนการจ้างงานผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ ลดความรู้สึกแค้นแค้นและโดดเดี่ยว

5.8) การเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังเลือกฝึกอบรมตามความถนัดและสนใจ ควรเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้เลือกฝึกอบรมตามความสนใจและความสามารถจริง เช่น ฝึกทักษะงานขายเพื่อรองรับแนวโน้มการขายออนไลน์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ต้องขังพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพและสามารถนำไปใช้ได้จริงหลังพ้นโทษ

5.9) การส่งเสริมความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายภายนอก ควรสร้างแรงจูงใจและมอบรางวัลตอบแทน เช่น การลดหย่อนภาษี เครื่องราชอิสริยาภรณ์ หรือประกาศนียบัตร แก่หน่วยงานและภาคีเครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือในการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและขยายโอกาสในการพัฒนาผู้ต้องขัง

6) **ด้านระยะเวลา** ควรจัดให้ผู้ต้องขังเข้ารับการฝึกอบรมทักษะอาชีพในระยะเวลาที่เหมาะสม ไม่ควรเร่งรัดหรือกระชั้นชิดจนเกินไป เพราะหากระยะเวลาไม่เพียงพอจะส่งผลให้ผู้ต้องขังไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ขาดความต่อเนื่องในการเรียนรู้ และไม่สามารถพัฒนาทักษะอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น ทักษะการทำอาหารหรือการเป็นบาร์ISTA ซึ่งต้องใช้

เวลาในการฝึกสะสมทักษะ การให้โอกาสฝึกอบรมในระยะเวลาที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถตั้งตัวและประกอบอาชีพหลังพ้นโทษได้ดีขึ้น

7) ด้านอุปกรณ์เครื่องมือ การฝึกอาชีพผู้ต้องขังภายในเรือนจำมักพบปัญหาด้านอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกอบรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความต่อเนื่องของการเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านนี้ พบว่ามีแนวทางหลัก ๆ ดังนี้

7.1) การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้างาน ในกรณีที่อุปกรณ์หรือวัสดุดิบไม่เพียงพอ หรือมีปัญหาเฉพาะหน้า ผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่จะดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วนเบื้องต้น โดยติดต่อขอความช่วยเหลือจากกองงานหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การขอวัสดุดิบจากกองงานเกษตรที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมฝึกอบรมได้ต่อเนื่อง

7.2) การจัดตั้งทัณฑ์มุขุตสาหกรรมราชทัณฑ์ เนื่องจากข้อจำกัดด้านการนำอุปกรณ์ที่ทันสมัย มีราคาแพง หรือขนาดใหญ่ เข้าไปในเรือนจำได้ ทางกรมราชทัณฑ์ จึงริเริ่มโครงการจัดตั้งทัณฑ์มุขุตสาหกรรมราชทัณฑ์ ณ จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นสถานที่ฝึกอาชีพที่แยกออกจากเรือนจำและสามารถใช้เครื่องมือทันสมัยได้อย่างเต็มที่ โดยมีโรงงานและอุปกรณ์ครบครัน เพื่อให้ผู้ต้องขังได้พัฒนาทักษะอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ

การอภิปรายผล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง กรณีศึกษา เรือนจำกลางราชบุรี ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. การฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี เป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ช่วยลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตภายหลังพ้นโทษ รูปแบบการฝึกแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การฝึกอบรมทักษะอาชีพระยะสั้น-ยาว การฝึกอบรมทักษะอาชีพในลักษณะจ้างทำงาน การฝึกทักษะอาชีพทั่วไป และการฝึกทักษะอาชีพเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยมีร้าน “Cook & Coff” และกิจกรรมอื่น ๆ เป็นตัวอย่างที่สร้างโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ฝึกทักษะจริงและสร้างรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory) ของเฮอร์ซี (จอมเดช ตรีเมฆ, 2561) ที่อธิบายว่าความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างบุคคลกับสถาบันทางสังคม มีส่วนช่วยยับยั้งพฤติกรรมอันนำไปสู่การกระทำผิด ขณะที่ปัจจัยความสำเร็จของการฝึกอาชีพ ได้แก่ ความสอดคล้องกับ

ตลาดแรงงาน หลักสูตรที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมและการสนับสนุน และความพร้อมของผู้รับการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เยวณนา เชื้อเมืองพาน (2564) อีกทั้งความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เช่น กรมพัฒนาฝีมือแรงงานและสถานศึกษาในพื้นที่ ทำให้การฝึกมีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้ ยังมี “ศูนย์แคร์” ที่ช่วยประสานงานด้านอาชีพและทุนสำหรับผู้พ้นโทษ ซึ่งมีระบบช่วยเหลือก่อนและหลังปล่อยตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยะวัฒน์ ปิ่นเจริญ (2564) ตลอดจนการออกไปรับรองฝีมือแรงงานโดยไม่ระบุสถานะของผู้ต้องขัง ยังช่วยลดอคติทางสังคมและเพิ่มโอกาสในการจ้างงานภายหลังพ้นโทษ

2. จากการศึกษาพบว่า การฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขังในเรือนจำกลางราชบุรียังคงประสบปัญหาและอุปสรรคในหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านกฎหมาย งบประมาณ สถานที่ บุคลากร หลักสูตร ระยะเวลา และอุปกรณ์เครื่องมือ โดยเฉพาะปัญหาด้านกฎหมายเกี่ยวกับการลบบรรทัดอาชญากรรมของผู้พ้นโทษ ซึ่งยังไม่มีระบบที่เอื้อต่อการคืนสิทธิอย่างแท้จริง ซึ่งต่างจากของต่างประเทศสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์ (2561) ส่งผลให้ผู้พ้นโทษขาดโอกาสในการจ้างงาน แม้จะมีความตั้งใจเริ่มต้นชีวิตใหม่ โดยแนวคิดเรื่องการทฤษฎีติดตรา (Labeling Theories) และ “การระบายสีสันแห่งความชั่วร้าย” สามารถอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ด้านงบประมาณ พบว่า มีข้อจำกัด โดยเฉพาะการพึ่งพางบจากส่วนกลาง จำต้องบริหารจัดการเพื่อให้เพียงพอต่อการฝึกทักษะอาชีพ ปัญหาด้านสถานที่เกิดจากความแออัดในเรือนจำ ซึ่งกระทบต่อการจัดกิจกรรมฝึกอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนด้านบุคลากร พบว่าขาดวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการฝึกอาชีพ ทำให้บางหลักสูตรไม่สามารถจัดฝึกอบรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ บางหลักสูตร ไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงหลังพ้นโทษ ขณะเดียวกัน ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีจำกัด โดยเฉพาะในกรณีผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษที่มีเวลาในการฝึกไม่เพียงพอส่งผลให้ไม่สามารถเรียนรู้ทักษะได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์และเครื่องมือที่ไม่เพียงพอหรือล้าสมัย ทำให้การฝึกขาดประสิทธิภาพ โดยสรุป ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการฝึกอาชีพในเรือนจำ และลดทอนโอกาสของผู้พ้นโทษในการกลับคืนสู่สังคมอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการทบทวนเชิงนโยบาย เพิ่มการสนับสนุนจากภาครัฐ และเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

3. จากผลการศึกษา การฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขังของเรือนจำกลางราชบุรี พบว่าแนวทางที่ควรได้รับการพัฒนา ได้แก่ ด้านกฎหมาย งบประมาณ สถานที่ บุคลากร หลักสูตร ระยะเวลา และอุปกรณ์เครื่องมือ โดยเฉพาะด้านกฎหมายมีข้อเสนอให้มีการแก้ไขหรือยกเลิก

ข้อจำกัดในการจ้างงานผู้พ้นโทษ ทั้งในเรื่องประวัติอาชญากรรมและการรับเข้าทำงานในภาครัฐ โดยอ้างอิงถึงระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2566 ซึ่งเริ่มมีการแก้ไขเพิ่มเติมแล้ว อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลผู้ต้องขังในระหว่างการปล่อยตัวก่อนกำหนดและหลังพ้นโทษ (กฤษฎพงษ์ พุตระกุล และเสกสรร เครือคำ, 2562) ขณะเดียวกัน ยังมีข้อเสนอให้ปรับปรุงพระราชบัญญัติรัฐวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 เพื่อเน้นการจ้างงานผู้พ้นโทษโดยตรง โดยให้ความร่วมมือกับหน่วยงานด้านสังคม เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้ ในด้านงบประมาณ ควรส่งเสริมการใช้จ่ายจากผลผลิตการฝึกทักษะอาชีพและร้านค้าสงเคราะห์เป็นทุนหมุนเวียน ในขณะที่ปัญหาด้านสถานที่ ควรได้รับการแก้ไขผ่านโครงการนำเสนอต่อผู้บริหาร และใช้มาตรการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อลดความแออัดในเรือนจำ (กฤษฎพงษ์ พุตระกุล และเสกสรร เครือคำ, 2562) อีกทั้งควรมีการพิจารณาแนวทางประกันตัว การพิจารณาลงโทษทางเลือก และใช้เทคโนโลยี เช่น อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงการจัดระบบชุมชนจำลองหรือ Halfway house เพื่อเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังสู่สังคมภายนอก ในด้านบุคลากรควรบรรจุแต่งตั้งบุคลากรด้านการอบรมวิชาชีพและด้านสหวิชาชีพเพิ่มมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่ข้าราชการหรือบุคลากรเจ้าหน้าที่เรือนจำ โดยแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เพื่อจัดฝึกอบรมทักษะอาชีพให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ขณะที่หลักสูตรการฝึกอาชีพยังมีความล้าสมัยไม่ตอบโจทย์ผู้ต้องขังและตลาดแรงงาน ปัญหานี้ควรได้รับการแก้ไขผ่านการนำเทคโนโลยี เช่น Live และ E-learning มาใช้ในการฝึกอบรม รวมถึงการสอบถามความต้องการจากผู้ต้องขังเพื่อพัฒนาหลักสูตรให้ตรงกับศักยภาพและความสนใจ โดยเน้นการฝึกอาชีพที่สามารถนำไปใช้ได้จริงหลังพ้นโทษ เช่น ทักษะช่างไฟฟ้า ช่างแอร์ และการขายของออนไลน์ ส่วนปัญหาด้านระยะเวลาการฝึกอบรมควรมีการจัดสรรเวลาฝึกอย่างเหมาะสม ไม่เร่งรีบ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับความรู้ครบถ้วน และสามารถต่อยอดอาชีพภายหลังพ้นโทษได้ นอกจากนี้ ปัญหาด้านอุปกรณ์เครื่องมือควรได้รับการจัดการผ่านการประสานงานระหว่างกองงานภายใน เช่น การแลกเปลี่ยนวัสดุดิบ หรือจัดตั้งทัศนนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ที่กรมราชทัณฑ์เริ่มในจังหวัดชลบุรี เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถเรียนรู้กับประสบการณ์จริง ช่วยยกระดับคุณภาพการฝึกทักษะอาชีพให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการฝึกอาชีพผู้ต้องขัง กรณี ศึกษา เรือนจำกลางราชบุรี พบว่า มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติที่สำคัญเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนี้ **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** 1) ภาครัฐบาล ควรทบทวนนโยบายและแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนและครอบคลุมการ ส่งเสริมการฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขัง รวมถึงการให้สิทธิประโยชน์ที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังที่เข้าร่วมหลักสูตรการฝึกทักษะอาชีพ เช่น การลดวันต้องโทษ พักการลงโทษ หรือพิจารณาทัณฑ์บน พิเศษ 2) ภาครัฐบาลสร้างแรงจูงใจภาคเอกชน โดยออกมาตรการทางกฎหมายเพื่อเป็นการ สร้างแรงจูงใจภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกทักษะอาชีพผู้ต้องขังและตอบรับ ผู้ต้องขังเข้าทำงานภายหลังพ้นโทษ อาทิ สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษี สิทธิพิเศษในการจัดซื้อ จัดจ้างภาครัฐหรือมอบประกาศนียบัตรเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานที่มีส่วนร่วม 3) ภาครัฐบาล ควรสนับสนุนการจัดตั้งวิสาหกิจเพื่อสังคม สำหรับสนับสนุน ด้านการประกอบ อาชีพบุคคลผู้พ้นโทษ 4) กรมราชทัณฑ์ ควรสำรวจและนำพื้นที่รกร้างว่างเปล่าที่ไม่ได้ใช้ ประโยชน์ นำมาปรับปรุงเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับฝึกอบรมทักษะอาชีพผู้ต้องขัง 5) เรือนจำ/ ทัณฑสถาน ควรกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสมกับประเภทของทักษะอาชีพ ที่ต้องการฝึกอบรม ผู้ต้องขัง โดยคำนึงถึงความยากง่ายของหลักสูตรและกำหนดเวลาต้องโทษของผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 1) กรมราชทัณฑ์ ควรสำรวจความต้องการตลาดแรงงานทั้งปัจจุบัน และอนาคตอย่างสม่ำเสมอ เพื่อฝึกทักษะที่ตรงกับความต้องการ เช่น ด้านดิจิทัล งานช่าง และ เกษตร เป็นต้น 2) กรมราชทัณฑ์ควรพัฒนาหลักสูตรการฝึกทักษะอาชีพที่หลากหลายและ ทันสมัย เช่น ใช้เทคโนโลยีภาพเสมือนจริง(Virtual Reality) และหลักสูตรออกแบบกราฟิก 3) กรมราชทัณฑ์ ควรส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น E-learning, E-book และ Podcast เพื่อให้ผู้ต้องขังเรียนรู้ได้สะดวกและหลากหลายช่องทาง 4) กรมราชทัณฑ์ ควรจัด โครงการอ่านหนังสือเพื่อลดโทษและเพิ่มทักษะการเรียนรู้ ร่วมกับมูลนิธิช่วยคนตาบอดผ่าน แอพ Read for the blind เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และลดความแออัดในเรือนจำ 5) กรม ราชทัณฑ์ ควรจัดหลักสูตรเสริมทักษะชีวิต เช่น การจัดการเงิน การตลาดออนไลน์ ทักษะการ สื่อสาร และการสร้างความไว้วางใจ เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษสามารถ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมราชทัณฑ์. (2566). *สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ*. เรียกใช้เมื่อ 6 เมษายน 2566 จาก http://www.correct.go.th/stat102/display/select_date_user.php.
- กรมราชทัณฑ์. (2566). *ภารกิจและอำนาจหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์*. เรียกใช้เมื่อ 6 เมษายน 2566 จาก http://www.correct.go.th/?page_id=12255
- กฤษณพงศ์ พุทธระกูล และเสกสัณ เครือคำ. (2562). ระบบงานราชทัณฑ์ไทยเปรียบเทียบกับประเทศมาเลเซีย. ใน *รายงานการวิจัย สถาบันอาชีวศึกษาและการบริหารงานยุติธรรม*. มหาวิทยาลัยรังสิตและโรงเรียนนายร้อยตำรวจ.
- กองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์. (2566). *สารานุกรมการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง*. เรียกใช้เมื่อ 6 เมษายน 2566 จาก http://br.correct.go.th/br_wp/uploadfiles/saranukrom.pdf
- โครงการกำลังใจ. (2566). *ความเป็นมา*. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2566 จาก <http://www.tsdf.nida.ac.th/th/royally-initiated-projects/10846> .
- จอมเดช ตรีเมฆ .(2561). *CRIMINOLOGY*. (พิมพ์ครั้งที่1). ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ธันวา จิตต์สงวน. (2554). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภาคการเกษตร*. (พิมพ์ครั้งที่1). กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปกรณ มณีปกรณ. (2555). *ทฤษฎีอาชีวศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่1). กรุงเทพฯ: เวิลด์เทรด ประเทศไทย.
- ปิยะวัฒน์ ปิ่นเจริญ. (2564). แนวทางการพัฒนาการดำเนินการของ ศูนย์แคร์ กรมราชทัณฑ์. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เยาวณา เชื้อเมืองพาน. (2564). ปัจจัยความสำเร็จในการฝึกวิชาชีพการนวดไทย ของผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. (2561). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิและสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ*. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อักรินทร์ ปูรี. (2565). *ความลับในคุก*. (พิมพ์ครั้งที่1). ปทุมธานี: เอ็นโพร โพรพรีน.

New zeland Government. (1993). *Human Rights Act 1993*. Retrieved May 2, 2023, from <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1993/0082/latest/DLM304483.html>

New zealand prison. (n.d.). *Our Work*. Retrieved May 2, 2023, from https://www.corrections.govt.nz/our_work/in_the_community.

Singapore Prison Service. (2023). *About Corrections*. Retrieved May 2, 2023, from <https://www.sps.gov.sg/>

Yellow Ribbon Singapore. (2023). *Our story*. Retrieved May 3, 2023, from <https://www.yellowribbon.gov.sg/>